

دانشگاه خلیان

پردیس بین الملل

پایان نامه کارشناسی ارشد

بررسی روابط ایران و آمریکا در بستر تحولات اخیر جهان عرب ۲۰۱۰-۲۰۱۳

از

بهزاد دیانسائی

استاد راهنما

دکتر ابراهیم متقی

شهریور ۹۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پردیس بین الملل
گروه علوم سیاسی
روابط بین الملل

بررسی روابط ایران و آمریکا در بستر تحولات اخیر جهان عرب ۲۰۱۰-۲۰۱۳

از
بهزاد دیانسائی

استاد راهنما
دکتر ابراهیم متقی

استاد مشاور
دکتر امیر نیاکویی

شهریور ۹۲

پاسکزاری

خداوند متعال را شاکرم که توفیق ادامه تحصیل و یادگیری بیشتر را بر من عطاء نمود. امیدوارم مرا همواره در جمع جویندگان حقیقت و پژوهشگران عرصه علم و معرفت قرار دهد. اکنون که به فضل خدا نگارش پایان نامه کارشناسی ارشد اینجانب به پایان رسیده است بر حسب وظیفه لازم میدانم تا از اساتید محترم جناب دکتر ابراهیم متقی و جناب دکتر امیرنیا کوی که زحمات راهنمایی و مشاوره پژوهش حاضر را تقبل کردند و همواره مرا از راهنمایی‌های بی‌شائبه و ارزشمند خود بهره‌مند نمودند کمال امتنان و شکر را داشته باشم و از درگاه خالق یکتا توفیق و سلامتی ایشان را خواستارم. همچنین از کلیه‌ی کسانی که در پیشبرد پایان نامه نقش اساسی را داشته‌اند کمال شکر و قدردانی را دارم.

تقدیم بہ ہمسر مہربانم:

کہ سایہ مہربانیش سایہ ساز زندگیم می باشد، او کہ اسوہ صبر و تحمل بوده و مشکلات مسیر را برایم تسہیل نمود

و تقدیم بہ:

نوگل زندگیم ریحانہ

فهرست مطالب

فصل اول کلیات تحقیق	۱
۱-۱- بیان مساله	۲
۲-۱- اهمیت و ضرورت‌های تحقیق	۳
۳-۱- سوالات تحقیق	۳
۴-۱- فرضیه های تحقیق	۴
۵-۱- متغیرهای تحقیق	۴
۶-۱- اهداف تحقیق	۴
۷-۱- روش تحقیق	۵
۸-۱- روش گردآوری اطلاعات	۵
۹-۱- تعریف مفاهیم	۵
۱۰-۱- ادبیات موضوع تحقیق	۷
۱۱-۱- نوآوری تحقیق	۱۳
۱۲-۱- سازماندهی تحقیق	۱۳
فصل دوم روابط ایران و آمریکا قبل و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی	۱۵
۱-۲- روابط ایران و آمریکا از ۱۲۳۰ شمسی تا جنگ جهانی دوم	۱۵
۲-۲- روابط ایران و آمریکا از جنگ جهانی دوم تا کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲	۲۰
۳-۲- بعد از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ تا انقلاب اسلامی ایران	۲۹
الف) روابط ایران و آمریکا در زمان جان اف کندی	۳۱
ب) روابط ایران و آمریکا در زمان نیکسون	۳۲
پ) روابط ایران و آمریکا در زمان کارتر	۳۴
۴-۲- روابط ایران و آمریکا بعد از انقلاب اسلامی	۳۸
۲-۴-۲- پایان جنگ یا تداوم ستیزه	۴۱
نتیجه گیری فصل دوم	۴۳
فصل سوم تاثیر روابط ایران و آمریکا بر تحولات منطقه ای خاورمیانه	۱۳

.....	۳-۱- منازعات ایران و آمریکا در خاورمیانه :	۴۶
.....	نتیجه گیری فصل سوم	۵۸
.....	فصل چهارم تحولات خاورمیانه در قرن ۲۱	۶۰
.....	۴-۱- تعریف خاورمیانه	۶۰
.....	۴-۲- جایگاه ژئوپولیتیک و ژئواستراتژیک خاورمیانه	۶۲
.....	۴-۳- اهمیت خاورمیانه	۶۴
.....	الف- اهمیت ژئوپولیتیک خاورمیانه:	۶۴
.....	ب- اهمیت فرهنگی و تاریخی	۶۷
.....	۴-۴- خاورمیانه اسلامی	۶۹
.....	۴-۵- ماهیت طرح «خاورمیانه بزرگ»	۷۷
.....	۴-۶- مختصات و ویژگی های اساسی محیط امنیتی خاورمیانه	۷۹
.....	۴-۷- چالشهای اساسی و ایدئولوژیهای مهم در خاورمیانه	۸۲
.....	فصل پنجم تحولات سیاسی در خاورمیانه و بهار عربی	۸۴
.....	۵-۱- تونس	۹۰
.....	۵-۲- مصر	۹۲
.....	۵-۳- لیبی	۹۹
.....	۵-۴- یمن	۱۰۲
.....	۵-۵- بحرین	۱۰۴
.....	۵-۶- سوریه	۱۰۸
.....	نتیجه گیری فصل پنجم	۱۱۵
.....	فصل ششم تضاد ها و مشابهت های رویکردی ایران و آمریکا در باره تحولات جهان عرب	۹۰
.....	۶-۱- رویکرد ایران به تحولات جهان عرب	۱۱۷
.....	۶-۱-۱- رویکرد ایران در تحولات مصر	۱۱۸
.....	۶-۱-۲- رویکرد ایران در تحولات بحرین	۱۱۹
.....	۶-۱-۳- رویکرد ایران در تحولات یمن	۱۲۱

- ۱۲۳.....۵-۱-۶- تاثیر تحولات جهان عرب بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران
- ۱۲۸.....۲-۶- رویکرد آمریکا به تحولات عربی
- ۱۳۰.....۳-۶- تضادها و مشابهت های رویکردی ایران و آمریکا در باره تحولات جهان عرب
- ۱۳۶..... نتیجه گیری فصل ششم
- ۱۳۷..... نتیجه گیری
- ۱۴۱..... منابع فارسی
- ۱۴۶..... منابع اینترنتی
- ۱۴۸..... منابع انگلیسی

بررسی روابط ایران و آمریکا در بستر تحولات اخیر جهان عرب ۲۰۱۰-۲۰۱۳

بهزاد دیانسائی

پژوهش حاضر در پی بررسی روابط ایران و آمریکا در بستر تحولات جهان عرب از سال ۲۰۱۰-۲۰۱۳ میلادی می باشد. روش تحقیق در این پژوهش به صورت توصیفی - تحلیلی می باشد و با استناد به شیوه مطالعات کتابخانه ای (اسنادی) از طریق کتب ، مجلات علمی و سایت های اینترنتی اطلاعات بدست آمده ، طبقه بندی شده و به رشته نگارش در آمده است . به منظور گر آوری اطلاعات از ابزار فیش برداری از کتب مختلف و فضای مجازی اینترنت و مطالعات کتابخانه ای بهره گیری شده است . سوال اصلی تحقیق عبارت است از : انقلاب های منطقه خاورمیانه چه تاثیری بر روابط ایران و آمریکا داشته است ؟

در این راستا سولات فرعی بیان گردیده اند که عبارتند از :

۱. این انقلاب ها باعث چه کنشی از سوی آمریکا در قبال ایران شده است ؟

۲. ایران و آمریکا چه رویکردی در ارتباط با تحولات جهان عرب داشته اند ؟

در پاسخگویی به سوال اصلی تحقیق فرضیه زیر تدوین گردیده است : جنبش های اخیر در منطقه باعث افزایش فشار ها از جانب آمریکا به ایران (پرونده انرژی هسته ای ، تحریم های شورای امنیت ، تحریم خرید نفت) شده است . همچنین در پاسخگویی به فرضیه های فرعی عنوان شده است که انقلاب های جهان عرب باعث گسترش روز افزون نفوذ منطقه ای ایران و گفتمان اسلام سیاسی شده است که رقیبی جدی برای لیبرال دموکراسی غرب محسوب می شود و همچنین ایران از هویت گرایی اسلامی و آمریکا از دموکراسی غرب گرا در جهان عرب حمایت به عمل آورده است .

پس از بررسی متون و اسناد مربوطه خلاصه نتیجه تحقیق بشرح ذیل می باشد :

روابط ایران و آمریکا پس از گذشت حدود سی سال از وقوع انقلاب اسلامی ایران، همواره در حالت چالشی و مخاصمه جویانه قرار داشته است. این روابط پس از خاتمه دوران جنگ سرد و مخصوصاً طی یک دهه گذشته، وارد مرحله تازه ای شده است که مقارن با دوران یکجانبه گرایی آمریکا شده است. طی سالهای دهه ۱۹۸۰، ایران همواره از میان دو ابر قدرت، ایالات متحده را تهدید بزرگتری به شمار آورده است با توجه به این شرایط، سیاست ایران باید درباره هر کشور عرب، با توجه به حساسیت ها و درجه اهمیت در روابط دو جانبه و مسائل منطقه ای، ویژگی خاص خود را داشته باشد. در مورد مصر، به دلیل اهمیت نقش این کشور در معادلات منطقه ای، سیاست ایران باید مبتنی بر اولویت بر منافع و بهبود روابط دوجانبه باشد. درباره سوریه، ایران باید سیاست واقع گرایانه مبتنی بر تأمین منافع استراتژیک خود را داشته باشد و مواضع خود را بر پایه واقعیت های موجود جامعه سوریه تنظیم کند . همچنین باید گفت، تحولات جهان عرب افزون بر این که نقش و نفوذ منطقه ای ایران را افزایش داده است، به همان اندازه بر حساسیت کشورهای منطقه از اهداف حضور ایران در این تحولات، افزوده است. با توجه به رویکردهای ایران و آمریکا در قبال تحوات جهان عرب باید گفت، فرایند مبهم تحولات جهان عربی تا کنون سبب تشدید وخامت و تیرگی در روابط دو کشور گشته است. به گونه ای که هر گونه تعامل و سازشی را میان دو کشور دشوار می کند و به نظر می رسد که این وضعیت در گذر زمان نیز تشدید شود. زیرا به هر اندازه که تحولات بهار عربی به سمت شفافیت و مشخص شدن جهت گیری آن حرکت کند، به همان میزان بر رقابت موجود میان ایران و ایالات متحده افزوده خواهد شد.

کلید واژگان : بهار عربی ، خاورمیانه ، روابط ایران و آمریکا ، اسلام سیاسی ، غرب

Abstract

Relations between Iran and America in the context of recent developments in the Arab world, 2010-2013

Behzad Diyansae

This study aims to look through the relations between Iran and the U.S on the course of changes in Arab world from 2010 to 2013. The study proceeds in a descriptive-analytical fashion and has been substantiated by such bona fide sources as authentic books, scientific magazines and internet websites. In order to collect information, note-taking out of various books, Internet websites, and library studies were chosen to be taken advantage of. The main question of the study is: how have revolutions in Middle East influenced the relations between Iran and the U.S?

Accordingly, such subordinate questions are to follow:

1- How have these revolutions caused the U.S to deal with Iran?

2- What approaches have Iran and the U.S adopted to the changes in the Arab world?

To answer the main question of the study, the following hypothesis has been brought up: recent movements in the region has caused the U.S to increase the pressure (atomic energy case, sanctions imposed by security council, oil-purchase sanctions) on Iran. Regarding the subordinate hypotheses, it has been stated that revolutions in the Arab world have magnified Iran's regional influence and thje dialogue of political Islam which is considered a serious rival for liberal democracy in the West. Besides Iran has supported Islamic identity-orientation; on the contrary, the U.S has tried to back up the western democracy in the Arab world.

After scrutinizing the relevant texts and documents the summary of what was discovered comes as follows:

It's been for nearly thirty years since the Islamic revolution that the relations between Iran and the U.S have been challenging, strained and hostile. However since the end of the cold war and especially during the past decade this relation has entered a new phase which coincides with American unilateralism. During the 1980s, of the two world powers, Iran has considered the U.S more threatening. Thus the policy Iran needs to follow regarding each Arab country has to be chosen according to the sensitivities and the degree of significance in mutual relations as well as regional issues. Iran's policy toward Egypt whose role in regional transactions is crucial must be based on priority of interests and fostering mutual relations. Speaking of Syria, Iran needs to follow a realistic policy based on safeguarding the strategic interests and fine-tuning through a look at the realities existing in Syrian communities. Needless to say, changes in Arab world has significantly increased not only the regional role and influence of Iran but also the sensitivity of the countries in the region to Iran's goals in such changeovers. According to the approaches adopted by Iran and the U.S to the recent changes in Arab world, it's to be stated that the vague process of Arab world changes has so far worsened the conditions in the relations of the two countries in such a way that makes any interaction or reconciliation between them much more difficult and apparently more intense by the passage of time, since the more changes in Arab Spring move toward clarity and transparency of direction, the more competitive the U.S and Iran will be.

Key words : Arab spring ,Middle East ,Iran- Us Relation ,Political Islam, The West

فصل اول

کلیات تحقیق

بررسی تحولات منطقه خاورمیانه و خیزش های مردمی برخی کشورهای عربی، اصلی ترین موضوع مورد بحث صاحب نظران سیاسی جهان غرب و کشورهای اسلامی در چند ماهه اخیر بوده است. آنچه مسلم است این است که طلیعه دموکراسی در جهان عرب، مسایل جدیدی را در مقابل راهبردهای ایالات متحده امریکا در برخورد با جهان اسلام و خاصه ایران قرار داده است. یکی از واضح ترین این موارد بروز تناقضاتی در مواضع امریکا نسبت به این تحولات و قیام ها بر اساس اصول و ارزش های اخلاقی و راهبردهای مطابق با منافع ملی اش بوده است. به بیان دیگر، می توان به وضوح مواضع چندگانه و گاه متناقض امریکا در برخورد با هر یک از قیام ها و کشورهای بستر آنها از زمان آغاز آنها تا کنون با همه فراز و نشیب هایش مشاهده کرد.

بیداری اسلامی که به مدت یک قرن با مشکلات عدیده ای از جانب قدرتهای بزرگ استعماری مواجه بود سر انجام در آخرین سال هجری قمری با پیروزی انقلاب اسلامی در ایران اوضاع و احوال جدیدی گرفت و موج دوم آن از اوایل سال 2011 میلادی آغاز گردید. یکی از مهمترین تبعات تحولات زنجیره ای رخ داده در کشورهای منطقه خاورمیانه، رشد تمایلات اسلام خواهی و قدرت یافتن گفتمان هایی بود که تحولات در حوزه های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی جامعه خود را، با رجوع به متون و جنبش های اسلام گرا طلب می کردند. هر چند آمریکا و غرب تلاش نمود با عطف به چهارچوب ذهنی خود ساخته خویش مانند "الزام رسیدن به دموکراسی، حضور پر قدرت سکولاریسم است، انقلاب های منطقه خاورمیانه را صرفاً به خواسته های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی فرو کاهد. با این حال پیروزی اسلام گرایان در تونس و مصر آن هم در نخستین انتخابات برگزار شده پس از سقوط دیکتاتوری های بن علی و مبارک نشان از آن داشت که عامل تمایل به اسلام و ارزش های اسلامی به مراتب قوی تر و برجسته تر از آنی است که آمریکا و غرب در ابتدا تصور می نمود. نیز یاد آور این نکته مهم است که آمریکا از گرایش انقلاب های منطقه خاورمیانه به الگو قراردادن انقلاب اسلامی ایران و گفتمان اسلام سیاسی که تهدیدی جدی، در دراز مدت، برای منافع حیاتی اش در خاورمیانه است شدیداً نگران می باشد. هدف از این تحقیق بیان و تاکید بر روی دو متغیر، تاثیر انقلاب های جهان عرب بر روابط ایران و آمریکا و تعارض ایدئولوژیک لیبرال دموکراسی با اسلام سیاسی می باشد.

۲-۱- اهمیت و ضرورت‌های تحقیق

ایالات متحده آمریکا در طول سه دهه گذشته به عنوان ابرقدرت جهانی، رهبری خصومت ورزی با جمهوری اسلامی ایران را داشته است. به نظر نمی‌رسد ایران و آمریکا به لحاظ مسائل عینی همچون مسائل ژئوپلیتیکی، اقتصادی، انرژی و ... تقابلی آنچنانی داشته باشند بلکه مشکل را باید در مسائل غیر مادی جست. بدین لحاظ شناخت چرایی تقابل و خصومت دو طرف می‌تواند دید جامع‌تری در نوع و چگونگی ارتباط بدست داده و تحلیل جامع‌تری از روابط دو کشور بدست دهد. به دلیل این مهم و همچنین خلأ پژوهشی در این راستا، پژوهش حاضر درصدد پاسخگویی به سؤالاتی در این چارچوب است، که این مسئله به عنوان اهمیت تحقیق محسوب می‌شود.

۳-۱ - سوالات تحقیق

سوال اصلی

انقلاب‌های منطقه خاورمیانه چه تاثیراتی بر روابط ایران و آمریکا داشته است؟

سوالات فرعی

۱. این انقلاب‌ها باعث چه کنشی از سوی آمریکا در قبال ایران شده است؟
۲. ایران و آمریکا چه رویکردی در ارتباط با تحولات جهان عرب داشته‌اند؟

۱-۴- فرضیه های تحقیق

فرضیه اصلی

جنبشهای اخیر در منطقه باعث افزایش فشارها از جانب آمریکا به ایران (پرونده انرژی هسته ای ، تحریم های شورای امنیت ، تحریم خرید نفت) شده است.

فرضیه های فرعی

۱. انقلاب های جهان عرب باعث گسترش روز افزون نفوذ منطقه ای ایران و گفتمان اسلام سیاسی شده است که رقیبی جدی برای لیبرال دموکراسی غرب محسوب می شود.
۲. شایران از هویت گرایی اسلامی و آمریکا از دموکراسی غرب گرا در تحولات جهان عرب حمایت به عمل آورده است .

۱-۵- متغیرهای تحقیق

متغیر مستقل : بیداری اسلامی ، دموکراسی منطقه ای
متغیر وابسته : نشانگان روابط ایران و آمریکا در خاورمیانه

۱-۶- اهداف تحقیق

- بررسی روابط ایران و امریکاقبل و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی
- بررسی تاثیر روابط ایران و امریکا بر تحولات منطقه ای خاورمیانه
- بررسی تحولات خاورمیانه در قرن ۲۱
- بررسی تحولات سیاسی در خاورمیانه و بهار عربی
- بررسی تضاد ها و مشابهت های رویکردی ایران و آمریکا در باره تحولات جهان عرب

۱-۷-روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش به صورت توصیفی - تحلیلی می باشد.

۱-۸-روش گردآوری اطلاعات

روش گردآوری اطلاعات در این پژوهش به صورت اسنادی و کتابخانه ای، مراجعه به اسناد و کتب و مقالات و سایت های اینترنتی می باشد.

۱-۹-تعریف مفاهیم

- سیاست خارجی

می توان گفت سیاست خارجی در مفهوم خاص، تدابیری است که حکومت ها، در اداره کشور و تعیین شکل و محتوای فعالیت خود اتخاذ می کنند. از سیاست خارجی تعاریف کلاسیک دیگری نیز ابراز شده است. سیاست خارجی «عبارت است از یک استراتژی با یک رشته اعمال از پیش طرح ریزی شده توسط تصمیم گیرندگان حکومتی که مقصود آن دستیابی به اهدافی معین در چارچوب منافع ملی، در محیط بین المللی است. سیاست خارجی همچنین می تواند ابتکار عمل یک دولت و یا واکنش آن در قبال کنش دیگر دولت ها باشد.» بسیاری از اندیشمندان معتقدند سیاست خارجی از بدو تولد و همزیستی انسانها در کنار همدیگر به وجود آمده است. «از آنجایی که به قول ارسطو، انسان به عنوان جانوری سیاسی است، توانست روابط خود را با دیگران بهبود بخشد، سیاست خارجی دوجانبه شکل گرفت.» (مقتدر، ۱۳۵۸: ۱۳۲_۱۳۱)

- سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران:

جمهوری اسلامی ایران در سیاست خارجی خود دارای نظام ارزشی برگرفته از دستورها و مبانی اسلامی است. اهمیت ارزش ها در این است که می تواند مبنای بسیاری از رفتارها و ایستارها در سیاست خارجی گردد و دلایل و توجیه بسیاری از اهداف و کنش ها را در اختیار سیاست گذاران قرار دهد بر اساس اسناد رسمی ، بویژه قانون اساسی ، بیانات امام خمینی و عملکرد رفتاری ایران ،

اصول سیاست خارجی ایران عبارتند از ۱) نفی سلطه‌گری و سلطه‌پذیری ۲) استکبار زدایی، ظلم ستیزی و عدالت خواهی ۳) حمایت از مستضعفان و محرومان ۴) حمایت و دفاع از حقوق مسلمانان ۵) همزیستی مسالمت آمیز و صلح طلبی ۶) عدم مداخله در امور داخلی کشورها و احترام متقابل ۷) تعهد به قرار دادها، معاهدات و قوانین بین‌المللی. (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۹: ۱۳۰)

- سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا

ایالات متحده آمریکا در طول تاریخ خود استراتژی‌های متفاوت را با توجه به جایگاه جهانی خود اختیار کرده است. این تغییر استراتژی کاملاً طبیعی بوده است. از انزوگرایی تا بین‌الملل‌گرایی؛ اما آنچه همیشه ثابت بوده، ماهیت استراتژی‌ها که جملگی هدفشان در راستای ایجاد توانمندی اقتصادی، امنیت فیزیکی و اشاعه ارزشی بوده است. آمریکا امروزه استراتژی مبارزه با تروریسم را دنبال می‌کند که با توجه به شرایط جهانی و دگرگونی در ارزیابی منافع ملی جایگزین استراتژی سد نفوذ شده است. (دهشیار، ۱۳۸۵: ۱۵۳)

درک و فهم رهبران آمریکا از محیط بین‌المللی در هزاره جدید به طرز وسیع در چهارچوب ارزش دهنده فرهنگ سیاسی این کشور بازتاب یافته است. این به آن معنا است که برای اولین بار از زمان انتقال مرز تصمیم‌گیری از اروپا به آمریکا به طور وسیعی شاهد هستیم که سیاست خارجی گروگان ملاحظات داخلی گردیده است. اینکه چرا چنین دگرگونی گسترده در عملکرد خارجی رهبران آمریکا در دوران هژمونی این کشور حادث گردیده است به ضرورت باید توجه را معطوف به ماهیت ساختار نظام بین‌الملل کرد. (دهشیار، ۱۳۸۶: ۳۳)

- خاورمیانه

دایرةالمعارف جدید بریتانیکا، خاورمیانه را با تفصیل بیشتری تعریف می‌کند: «خاورمیانه سرزمینی است که در اطراف سواحل جنوبی و شرقی دریای مدیترانه کشیده شده و از مراکش تا شبه جزیره عربستان و ایران و گاهی نیز تا فراتر از آن امتداد یافته است. بخش مرکزی این ناحیه کلی، پیش از این خاور نزدیک خوانده می‌شده است. نامی که پاره‌ای از جغرافیدانان و تاریخ نگاران جدید غربی به این منطقه داده اند که بیشتر تمایل داشتند شرق را به سه منطقه «خاور نزدیک» به نزدیک ترین منطقه به اروپا که از دریای

مدیترانه تا خلیج فارس، «خاورمیانه» که از خلیج فارس تا جنوب شرق آسیا امتداد می‌یافت و «خاور دور» که به مناطق ساحلی اقیانوس آرام اطلاق می‌شد، تقسیم کنند.» (جفری کمپ، ۱۳۷۵، ۵۵)

دکتر احمد نقیب زاده استاد دانشگاه تهران، برای خاورمیانه این تعریف را برگزیده است:

«خاورمیانه تقریباً تمام کشورهای شرق حوزه مدیترانه مانند ترکیه، سوریه، لبنان، فلسطین، اسرائیل، مصر و کشورهای شبه جزیره عربستان (عربستان، کویت، امارات متحده و عمان) به اضافه کشورهای ایران، افغانستان و حتی پاکستان و در قاره آفریقا کشورهای سودان و بخشی از لیبی را شامل می‌شود» (نقیب زاده، ۱۳۷۷، ۲۶۶)

اصطلاح خاورمیانه که در اصل یک مفهوم ژئواستراتژیک است نخستین بار در سال ۱۹۰۲ میلادی توسط ماهان تاریخ نگار و دریا سالار نیروی دریایی آمریکا، در بخش مربوط به راهبرد نیروی دریایی بریتانیا در ارتباط با فعالیت روسیه در ایران و طرح راه اندازی راه آهن برلین بغداد، توسط دولت آلمان در نشریه نشنال ریویو لندن به کار برده شد. منظور ماهان از خاورمیانه منطقه‌ای میان عربستان و هندوستان بود که مرکز آن خلیج فارس واقع می‌شد و برای اشاره به آن، اصطلاحات خاور نزدیک و دور رسانایی نداشت. (علی بابایی، ۱۳۷۹، ۱).

۱-۱۰-۱- ادبیات موضوع تحقیق

ادبیات روابط ایران و آمریکا، ادبیات گسترده‌ای است که معرفی تمامی آنها به طور کامل میسر نمی‌باشد. در ذیل برخی از آثار که به نگارنده جهت شکل دهی به چارچوب پژوهش کمک می‌کند معرفی می‌گردد و در طول پژوهش با بسیاری دیگر از ادبیات آشنا می‌شویم. در معرفی ادبیات به سه دسته از ادبیات توجه ویژه‌ای می‌شود؛ ادبیات مربوط به سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، ادبیات مربوط به سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا و ادبیات مربوط به روابط ایران و آمریکا.

۱) ادبیات مربوط به سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران:

آثار و کتاب‌های گوناگونی در زمینه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران توسط اساتید و پژوهشگران به چاپ رسیده است که از جمله آنها می‌توان به کتاب **سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران** دکتر علیرضا ازغندی اشاره کرد. کتاب فوق چارچوبی

کلی و بنیادین از اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران به نگارنده می‌دهد. کتاب دیگری از دکتر ازغندی با عنوان **چارچوب‌ها و جهت‌گیری‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران** که اخیراً (۱۳۸۹) از سوی انتشارات قومس به چاپ رسیده است، هم چارچوبی کلی از سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بیان می‌دارد و هم بخش جداگانه‌ای (بخش سوم) را به سیاست خارجی دولت محمود احمدی نژاد اختصاص داده است. کتاب فوق سیاست خارجی ایران را از دوران مصدق به این سو به صورت زنجیره‌وار بیان داشته است. از دیگر بخش‌های مهم کتاب فوق تخصیص دادن بخشی جدا جهت بررسی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در جریان‌های اصلی روابط بین‌الملل (آرمان‌گرایی، واقع‌گرایی و سازنده‌گرایی) می‌باشد.

در میان کتاب‌های مربوط به سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، کتاب دیگری که می‌توان معرفی نمود کتابی با عنوان **چارچوبی مفهومی برای ارزیابی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران** به قلم دکتر سید جلال دهقانی فیروزآبادی است. کتاب حاضر در صدد است تا یک چارچوب نظری و مفهومی برای تعیین و تعریف معیارها و ملاک‌های ارزیابی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ارائه دهد. در این چارچوب مفهومی، معیارها و ملاک‌های مورد نیاز برای ارزیابی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، معنا و مفهوم منافع ملی و تعیین و توضیح مصادیق، عناصر و اهمیت و اولویت آنها و نیز مقدمات و محذورات آن در نظام بین‌الملل معاصر، تبیین شده است. بر این مبنا موفقیت در تأمین منافع ملی، غلبه بر موانع و محذورات ساختاری خارجی و برخورداری از الزامات و ویژگی‌های سیاست خارجی مطلوب، سه معیار و ملاک کلی برای ارزیابی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در نظر گرفته شده است.

سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران: بازبینی نظری و پارادایم ائتلاف نام کتابی دیگر در زمینه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران است که توسط دکتر محمود سریع‌القلم نگاشته شده است. این کتاب با هدف ارائه راهکار جهت پیشبرد استراتژی ائتلاف‌سازی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، ابتدا اصول ثابت سیاست خارجی ایران را که باید مدنظر تصمیم‌گیرندگان قرار داشته باشد، برمی‌شمرد. از نظر نویسنده این اصول ثابت عبارت‌اند از؛ (۱) ممتاز بودن جغرافیایی سیاسی ایران، (۲) منابع عظیم انرژی در ایران و اطراف ایران، (۳) حساسیت ایرانیان به حفظ حاکمیت و استقلال ملی ایران و (۴) تمایل فرهنگی ایرانیان به علم، تکنولوژی و بخشی از فرهنگ غرب وی در ادامه بر ضرورت ائتلاف‌سازی ایران با قدرت‌های بزرگ و برخی کشورهای همسایه می‌پردازد و آن را ضروری می‌بیند.

«تأثیر فرهنگ سیاسی ایرانیان بر سیاست خارجی» عنوان مقاله‌ای است از علیرضا ظهیری که در فصلنامه علوم سیاسی سال دوم شماره هشتم بهار ۷۹ به چاپ رسیده. مقاله فوق به فرهنگ سیاسی ایرانیان که گاه در تعارض با یکدیگرند، بررسی های فرهنگی درباره رفتار سیاسی را دچار مشکل ساخته است. در میان آنچه که درباره فرهنگ سیاسی ایرانیان وجود دارد دو عنصر بیشترین نقش را در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ایفا نمودند. یکی ارزش‌ها و سنت‌های دینی با تکیه بر اندیشه شیعی و دیگری فرهنگ سیاسی تابعیت. عنصر تابعیت در فرهنگ سیاسی ایرانیان، منشا بسیاری از تحرکات سیاسی آنان است. در تصمیمات سیاست خارجی، نقش اصلی را رهبران ایفا نموده و بیشتر، آنان به این موضوع علاقه مند می‌باشند.

مقاله دیگری که تأثیر فرهنگ را بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بررسی نموده است مقاله‌ای است از احمد نقیب‌زاده با عنوان «تأثیر فرهنگ ملی بر سیاست خارجی: مورد جمهوری اسلامی ایران» که در فصلنامه سیاست خارجی به چاپ رسیده است. مقاله فوق عوامل مؤثر بر سیاست خارجی را به دو دسته عوامل داخلی و خارجی تقسیم نموده است که در بین عوامل داخلی پاره-یی را جزو عوامل پایدار و پاره‌یی دیگر مانند رژیم سیاسی یا عوامل اقتصادی، را جزو عوامل نیمه پایدار قرار داده است. با این تقسیم بندی نقش عوامل فرهنگی را بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بررسی نموده است.

«امنیت مداری در رویکرد سیاست خارجی امام خمینی(ره)» عنوان مقاله‌ای از دکتر مجتبی عطارزاده که در فصلنامه دانش سیاسی، سال چهارم، شماره دوم، 1387 به چاپ رسیده. در این مقاله بر نقش پیروزی انقلاب اسلامی و چرخشی آشکار در سیاست خارجی ایران اشاره کرده و در آن بر اصلی به نام «حفظ دارالاسلام» که اصول دیگر در پرتو آن رنگ می‌گیرند تاکید کرده.

«امنیت هستی‌شناسی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران» اثر دکتر سید جلال دهقانی فیروز آبادی مقاله‌ای است که در فصلنامه بین‌المللی روابط خارجی، سال اول، شماره اول، ۱۳۸۸ چاپ شده. در این مقاله علت و انگیزه رفتاری سیاست خارجی ایران بر مبنای نظریه امنیت هستی‌شناختی مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. واژگان کلیدی این مقاله؛ سیاست خارجی، امنیت هستی‌شناختی، جمهوری اسلامی ایران، الگوهای رفتاری، هویت، منازعه، استکبار، سلطه، نظام اعتماد اولیه، می‌باشند.

«بررسی واسازانه نقش ایدئولوژی در سیاست خارجی ایران و پیوند آن با واقع‌گرایی و آرمان‌گرایی» از دکتر شهروز ابراهیمی مقاله-ای است که در فصلنامه بین‌المللی روابط خارجی، سال اول، شماره چهارم، ۱۳۸۸ چاپ شده است. در این مقاله به نقش «ایدئولوژی» در سیاست خارجی ایران به طور واسازانه و پیوند آن با دو رویکرد کلان روابط بین‌الملل یعنی «آرمان‌گرایی» و «واقع

گرایی» می پردازد. این مطالعه چالشی در برابر دو طیف از رهیافت هایی است که سیاست خارجی ایران را با رویکردهای مختلف از جمله ایدئولوژیک، سازنده گرا، واقع گرا و آرمان گرا و یا ترکیبی از آنها مانند آرمان گرای واقع گرا و واقع گرای آرمان گرا مورد مطالعه قرار می دهند.

۲) ادبیات مربوط به سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا:

کتاب **سیاست خارجی آمریکا؛ خاورمیانه و دموکراسی** تألیف دکتر حسین دهشیار که از سوی انتشارات خط سوم به چاپ رسیده است، کتاب مهمی است که مبانی و اصول سیاست خارجی ایالات متحده را معرفی نموده است. کتاب فوق به مسائل مربوط به سیاست خارجی آمریکا و همچنین خاورمیانه از نگاهی تحلیلی نگرینسته و چارچوب بسیار مناسبی برای فهم سیاست خارجی آمریکا در منطقه محسوب می شود. این کتاب همچنین به دلیل نگاهی کلان محور به مباحث مربوط به سیاست خارجی و سیستم بین المللی نیز دارای بار علمی قابل تأمل است. دو کتاب دیگر نیز که در راستای مباحث مربوط به سیاست خارجی آمریکا می باشد نیز از نویسندگان مذکور به چاپ رسیده است، عبارتند از: **سیاست خارجی و استراتژی کلان ایالات متحده آمریکا و نومحافظه کاران و سیاست خارجی آمریکا** که به ترتیب توسط انتشارات قومس و سرایی به چاپ رسیده اند. در کتاب سیاست خارجی و استراتژی کلان ایالات متحده آمریکا، مبانی تئوریک استراتژی کلان آمریکا به خوبی معرفی گردیده که چارچوب مناسبی برای پژوهش حاضر می باشد. فصل پایانی کتاب فوق به استراتژی و سیاست خارجی در عصر بین الملل گرایی آمریکا اختصاص دارد که به مقایسه دو عصر ژئوپلیتیک و عصر ارزشی در سیاست خارجی آمریکا می پردازد. کتاب نومحافظه کاران و سیاست خارجی آمریکا نیز به مباحث مربوط به سیاست های نومحافظه کاران در دستگاه سیاست خارجی آمریکا اختصاص یافته است. فصل سوم کتاب مذکور با عنوان، تحلیل محافظه کارانه: امنیت بر بستر همکاری مبتنی بر قدرت، مباحث ارزشمندی در خصوص منطق تئوریک همکاری های منطقه ای و جهانی ارائه می دارد.